

1. fejezet 6. lecke

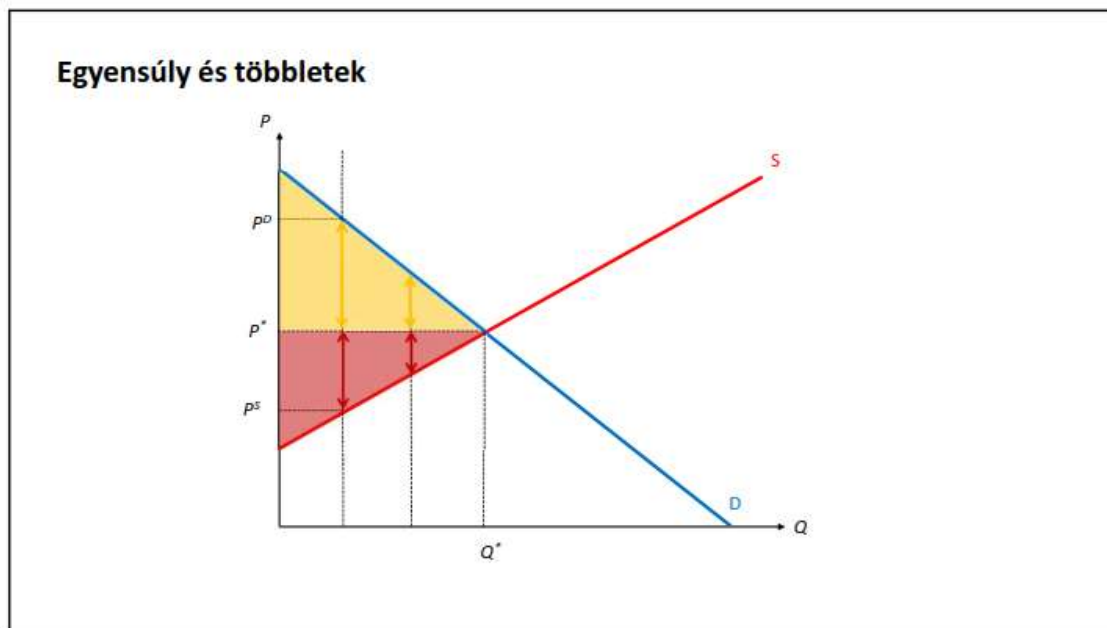
Elosztás és hatékonyság

1. dia

Az előző leckében azt láttuk, hogy hogyan működik a piaci mechanizmus, és hogy a kereslet és a kínálat között az árak szabad mozgása hogyan teremti meg az egyenlőséget. Azért tetszett nekünk ez a kimenetel, mert nem voltak csalódott vevők: mindenki, aki az adott áron hajlandó volt vásárolni a termékből, az kapott is belőle, és csak az nem jutott hozzá, akinek a számára nem ért meg annyit, mint amennyi az ára volt. Nem voltak csalódott eladók sem, minden egyes termékükért megkapták azt a minimálisan elvárt árat, amelyért el akarták volna adni, és egyetlen olyan darabot sem kellett megtermelniük, amely számukra költségesebb lett volna, mint az ára.

2. dia

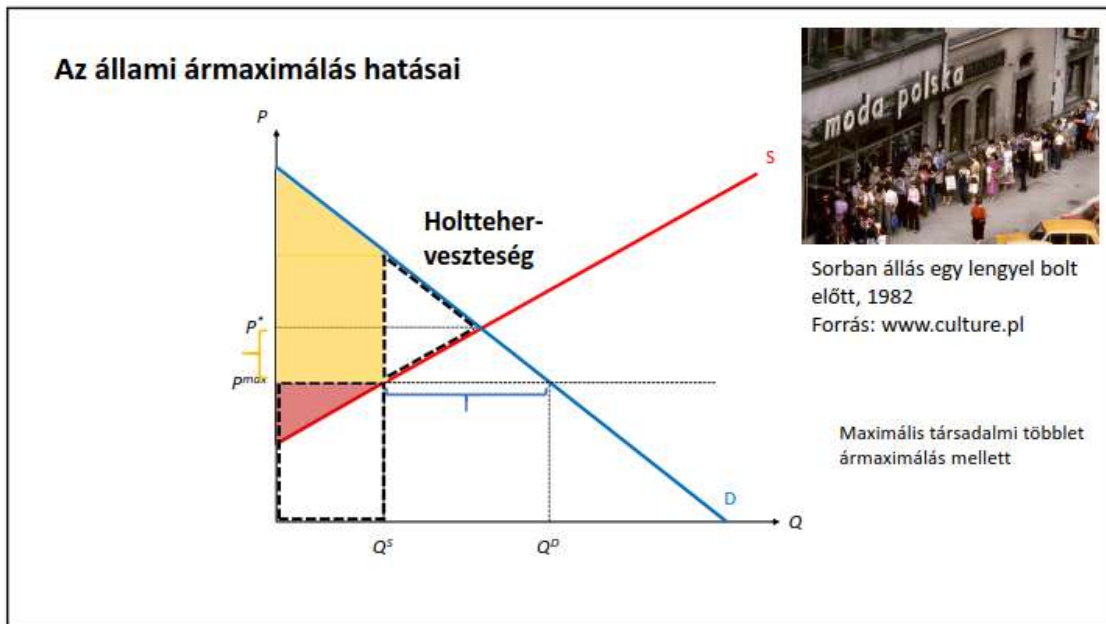

Nézzük meg még egyszer a Marshall-keresztet, a piaci egyensúlyt, de most a rezervációs árak és a többletek szempontjából!

Minden egyes eladott darab esetében három fontos árat azonosíthatunk: a fogyasztók rezervációs árát: P^D , ennyit ér nekik az adott termékpéldány; az eladók rezervációs árát: P^S , ennyibe kerül nekik megtermelni, és végül a termék tényleges, piacon érvényesülő árát, legyen mondjuk P^* , amely szükségszerűen az első kettő között lesz. Ahogy már láttuk, a fogyasztók rezervációs árának és a piaci árak a különbsége a fogyasztói többlet, a piaci ár és a termelők rezervációs árának a különbsége a termelői többlet. Nagyobb mennyiségek esetén a fogyasztók rezervációs ára és a fogyasztói többlet is csökken, a termelők rezervációs ára nő, többletük szintén csökken. A fogyasztói rezervációs árak kirajzolják a keresleti, a termelői rezervációs árak pedig a kínálati függvényt. A piac tehát kialakítja az egyensúlyi árat, ahogyan láttuk az előző leckében. Ezen az áron eladható mennyiség az egyensúlyi mennyiség.

A keresleti függvény alatti terület a megvásárolt termékek teljes értéke a fogyasztók számára, amiért P^*Q^* összeget fizettek, a kettő különbsége az összes fogyasztói többlet. A termelők pont akkora P^*Q^* bevételhez jutnak, mint amennyit a fogyasztók kifizetnek a megvásárolt termékekért, a kínálati függvény alatti terület, mint termelési költség árán: a kettő különbsége a termelői többlet. A kettő összege kiadja az összes társadalmi többletet, amit a piaci egyensúly esetében elérhetünk.

3. dia

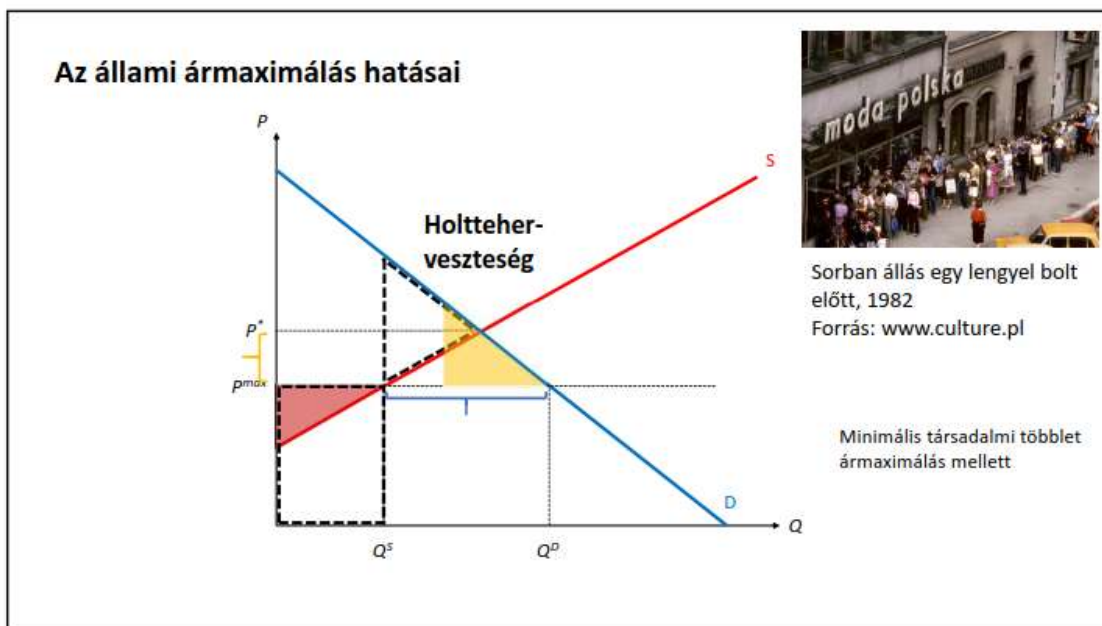
Tegyük most föl, hogy az állam beavatkozik, és azt mondja, hogy nem szép, hogy a gonosz termelők ilyen magas áron adják a terméket, minden fogyasztónak joga van olcsón hozzájutni a termékhez. Ennek érdekében egy maximumárat szabnak meg, mondjuk itt. Azt már tudjuk, hogy ha csak úgy kialakulna egy ilyen ár, akkor az túlkereslethez vezetne, hiány alakulna ki, és ez jelzést küld mindkét félnek: az ár emelkedni kezd, amíg el nem érünk az egyensúlyba. De ha az állam megtiltja a P^{max} -nál magasabb ár megszabását, akkor a túlkereslet és a hiány tartósan fennmaradhat. Úgy is mondhatjuk, hogy ha az ár nem tud alkalmazkodni, akkor a mennyiség fog! Valami ilyesmi játszódott le a szocializmusban, amit neveznek hiánygazdaságnak is. Elérhetjük-e vajon az ármaximalizálással, hogy minden fogyasztó olcsón hozzájuthasson a termékekhez? Azt el, hogy olcsón jussanak hozzá, csak azt nem, hogy minden fogyasztó! Mivel a termelők csak Q^S mennyiséget termelnek, végül csak ennyi lesz a megvehető.

ogy döntjük el, hogy kik legyenek azok, akik kaphatnak belőle, és kik, akik nem? Általában ez elég egyszerű: aki kifizeti az árát, az viheti, aki nem, az nem. Node most egy csomó ember van, aki lobogtatja a pénzt, hogy ő megfizetné az árát, de a hiány miatt nincsen elég a termékből. Az ármaximalizálással éppen ezt a mechanizmust iktattuk ki. Valamilyen más módot kell találnunk az elosztásra. Ez leggyakrabban a sorban állás lesz: aki előbb ér oda, az nagyobb valószínűséggel kaphat a termékből. De lehet adagolás is az elosztás módja: nem annyit vehet bárki, amennyit akar, hanem mondjuk mindenkinek jár egy valamekkora mennyiség. Vagy lehet valamilyen befolyás alapján: aki jó barátságban van a boltossal vagy a fölötte álló bürokráciával, az kap a termékből, aki nem, az nem. Végző soron akár ki is lehet sorsolni, hogy kinek jusson... Hogy mindezeknek mi lesz a következménye, arra rövidesen visszatérünk.

Nézzük meg előbb, hogy mi történik a többletekkel? A termelők bevétele most $P^{max}Q^S$, ez a téglalap, a termékek költsége a kínálati függvény alatti terület, a különbség a termelői többletük. Jól látszik rajta, mennyivel kisebb, mint az egyensúlyban lenne. Hát igen, az árcsökkenéssel a termelők értelemszerűen rosszul járnak. Mi a helyzet a fogyasztókkal. A

fogyasztók a keresleti függvény alatti területnek megfelelő értékhez jutnak a $P^{max}Q^S$ kifizetett összeg ellenében, a kettő különbsége a fogyasztói többlet. Hát, ránézésre nem tudjuk megállapítani, hogy jobban jártak-e összességében, vagy rosszabbul. Az biztos, hogy aki drágábban is megvette volna, és most olcsóbban hozzájut, az jól jár. Tegyük két fontos észrevételt! Az egyik, hogy a kezdeti viszonylag egyenletes elosztása a keletkezett többletnek a fogyasztók és a termelők között eltolódott a fogyasztók javára. Például itt a legelső termék esetében amit az alacsonyabb ár miatt a termelők elvesztenek, azt a fogyasztók megnyerik. Egyszerűen csak átcsoportosítunk. Ez még önmagában nem baj, az igazi probléma ezzel van itt. Ezt holtteher-veszteségnek hívjuk. Ez egy olyan jóléti veszteség, ami az ármaximalizálás hatására mindenki számára elvész. Ha hagynánk az árakat szabadon mozogni, akkor ez a jólét megnyerhető volna, akár a fogyasztók jóléte növekedhetne, akár a termelőké, akár mindkettőé egyszerre.

A piaci mechanizmust azért szeretjük, mert maximalizálja a társadalmi jólétet, ami a fogyasztók jólétének (vagyis a fogyasztói többletnek) és a termelők jólétének (vagyis a termelői többletnek) az összege. Az elosztása fogyasztók és termelők közt nem feltétlenül a lehető legjobb, de az elosztható jólétet maximalizáltuk, az igazságosság inentől már csak újraelosztás kérdése. A többi féle főntebb felsorolt elosztási módszerrel – véletlenszerű, sorbanálláson alapuló, bürokratikus – az a bajunk, hogy jólétet veszteget el, többnyire azért, mert nem, vagy többnyire nem ahhoz kerül a termék, aki a legtöbbrre értékeli. Például: biztos az állna a legelől a sorban, aki legtöbbrre értékeli mondjuk a tejet? Például egy terhes anyuka? Nem, nem valószínű. Valószínűleg azokhoz kerülnek a termékek, akiknek a legtöbb van a sorban állásos rendszer fizetőeszközéből: az időből.

Úgyhogy lehet, hogy nem ez az első néhány ember, hanem ez az utolsó néhány ember kapja a termékeket. Ők annyira értékelik, amennyibe került, de látszik, hogy az egyensúlyi áron már nem vették volna meg. Ha ők kapják, akkor a fogyasztói többlet biztosan kisebb, mint az egyensúly esetén.

4. dia

Csere és hatékonyság

Hatékony elosztás: nincs mód további kölcsönösen előnyös cserékre

Pareto-hatékonyság: egy elosztás Pareto-hatékony, ha senkinek a helyzetén nem lehet javítani anélkül, hogy legalább egy valaki helyzete ne romlana.

≠ társadalmi értelemben kívánatos!

Szóval a probléma az, hogy nem azokhoz kerülnek a termékek, akik a legtöbbre értékelik azokat. Honnan tudhatjuk ezt? Onnan, hogy az emberek elkezdenek cserélgetni egymással: nekem jutott két liter tej, neked meg három kiló kenyér, akkor én adok neked egy liter tejet másfél kiló kenyérért cserébe. A szocializmusban ez oly annyira így volt, hogy amikor például vodkát lehetett kapni, az is beállt a sorba, aki egyáltalán nem akart vodkát fogyasztani, mert tudta, hogy majd elcserélheti valamire, amit viszont akar fogyasztani (csak hát egyszerre nem tud több sorban állni: lám, alternatív költség!).

Látunk-e ilyen cserét a Tesco parkolójában az emberek között, akik kijönnek az áruházból? Én még nem láttam soha. A piaci elosztás tehát azért hatékony, mert nem ad további teret kölcsönösen előnyös cseréknek: már minden ilyen lehetőséget kimerített. A közgazdaságtannak van erre egy fogalma: úgy hívjuk: Pareto hatékonyság. Egy elosztás Pareto-hatékony, ha senkinek a helyzetén nem javíthatunk anélkül, hogy valaki más helyzete ne romolna. Az ármaximalizálás - sorban állásos elosztás nem Pareto-hatékony: az emberek hajlandóak cserélni egymással, mindkét fél jobb helyzetbe hozható, úgynevezett Pareto-javítást tudunk végrehajtani. A piaci elosztás esetén nem tudunk: az eredmény tehát Pareto-hatékony.

Fontos megjegyezni, hogy nem csak egyféle Pareto-hatékony elosztása lehet a javaknak. Például ha mindent egyvalaki kap, az is Pareto-hatékony, hiszen bárki más helyzetén csak úgy tudok javítani, hogyha ettől a valakitől elveszek. Attól még, hogy egy elosztás Pareto-hatékony, nem biztos, hogy igazságos, vagy bármilyen társadalmi szempontból kívánatos. Az viszont biztos, hogy egy nem Pareto-hatékony elosztás nem lehet társadalmi szempontból kívánatos.

És most nézzük a számolásos feladatokat! Ne feledje, ezek a feladatok segítenek megérteni azt, amiről ebben a fejezetben beszéltem, másrészt amikről itt beszéltem, segítenek

megoldani a feladatokat. Van itt egy feladat, amin bemutatom a módszert, és utána annak segítségével Ön próbálja meg önállóan megoldani a másikat. A megoldást csak azután ellenőrizze! Ha egyszerűen egymás mellett nézi a feladatot és a megoldást, egyrészt becsapja magát (ez végülis nekem mindegy is lenne), de aztán a fejezet végi tesztben úgyis kiderül, ha nem rágta magát végig rajta...

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

